

ІОАСАФ БЕЛГОРОДСЬКИЙ

Життя та діяння великого українського богоугодника, випускника Києво-Могилянської академії Іоасафа Белгородського вже є надбанням історії української Православної Церкви. Проте з'ясування фактів життя святого досі цікавить багатьох науковців. У статті дається аналіз хронології життя не тільки зі щоденників Іоасафа, а й на основі даних Лубенського архіву.

У рік святкування 2000-ліття від Різдва Христового православний люд святкував 400-річчя Густинського Свято-Троїцького монастиря. Монастир-мученик, на терені якого бували славні гетьмани Петро Сагайдачний, Іван Самойлович, Петро Дорошенко та Іван Мазепа. Два патріархи: Феофан Єрусалимський та Антіохійський Макарій. Написаний славнозвісний Густинський літопис. На монастирському погості ступали своїми святими ногами святителі Петро Могила, Іоасаф Белгородський (Горленко) і Дмитро Ростовський.

За Петра Могили будувався Свято-Троїцький собор. Іоасаф Белгородський у дитячі роки босоногим приходив на служби Божі до монастиря. Дмитро Ростовський писав свої непереврені "Життя святих". Ці святителі навчалися в Києво-Могилянській академії. Густинський монастир щороку відправляв до Києва харчі академістам протягом кількох століть, а Могилянська академія прислала до Густинської обителі своїх випускників як настоятелів. Так, Густинський монастир перетворюється на історичний та культурний центр Прилуцької землі. Завдяки титанічним зусиллям настоятельки Віри за короткий відрізок часу наша Густина підіймається з попелу. З руїн підійнявся Свято-Троїцький собор, церква Успенська М/Б, Миколаївська церква з дзвіницею, заїжджий двір (готель), двоповерховий монастирський корпус, будинок для настоятеля, всього не можна й перерахувати. Проводяться реставраційні роботи Петро-Павлівської і Варваринської церков. Наведено порядок у склепах князів Репніних і прилуцьких полковників Горленків. Кожного дня до монастиря приїжджають паломники. Поволі наше православ'я звільняється від атеїстичних пут...

У 2005 році увесь православний світ святкуватиме 300-річчя з дня народження святителя Іоасафа Белгородського, нашого земляка, випускника Києво-Могилянської академії. Нині в церквах м. Прилуки стоять ікони з образом Іоасафа Белгородського і частинками його мощів, привезених з кафедрального собору м. Белгорода, де покоїться нетлінне тіло Іоасафа.

Під м. Прилуки в 1913 році побудована перша в православному світі церква на честь Іоасафа. Нам, жителям м. Прилуки, треба багато чого зробити. Сьогодні я вдячний Т. Добко, працівникові Київської бібліотеки НАН ім. Вернадського, яка безплатно переслала твори святителя Іоасафа на його батьківщину. Ця бібліотека також переслала до Прилук твір про життя преподобного, писаний князем Миколою Жеваховим, обсягом 250 листів. До цього ювілею роботи у нас — непочатий край. Перш за все, добре було б поставити пам'ятний знак — дубовий хрест у селі Замісті, де свого часу святитель юнаком за переказами старожилів молився Богу. У 1913 році на честь канонізації вдячні односельці поставили кам'яний хрест, який було знищено за радянської влади. Бажано, аби вже сьогодні, в іоасафівські дні, проводити церковні процесії від церкви до того місця, де молився святитель.

По-друге, потрібно у Лапинцях (колишнє село Чернявшина, розташоване в межах міста), також поставити пам'ятний хрест, якщо буде знайдено садибу Коваленка, на якій знаходилась домована церква Горленків. Добре було б, якби святкування дня народження святителя Іоасафа починалося звідси, і процесія віруючих рухалась би до замістянської церкви. Іоасафівські місця мають стати святими для православного люду.

Нам з вами слід глибше дослідити життєвий шлях Іоасафа Белгородського. Повернуті твори про Іоасафа мають бути якомога більше вивчені жителями м. Прилуки.

Подібний досвід, набутий протягом років при вивченні Святої Густині, знадобиться нам при вивченні життєдіяльності святителя Іоасафа. За наступні п'ять років ми повинні вивчити життєвий шлях князів Миколи і Володимира Жевахових, які є далекими родичами по материнській лінії святителя Іоасафа. На основі творів Миколи Жевахова канонізований Іоасаф Белгородський, який був обер-прокурором Священного Синоду. Потрібно вже сьогодні відкрити рахунок у банку на спорудження в Прилуках пам'ятника святителю. Тепер давайте разом зробимо невеликий екскурс за творами, які залишилися нам незабутньою згадкою про життєвий шлях Іоасафа Белгородського (Горленка), написаних і зібраних князем М. Д. Жеваховим.

У XVII ст. прадід Іоасафа Белгородського Лазар Горленко поселився в місті Прилуках. Він був полковником, син його Дмитро також служив полковником того самого полку. Вони залишили після себе багато сіл, які були подаровані їм за добру службу. Батько святителя Іоасафа — Андрій Дмитрович, був господарем всіх тих багатств. Одружений на Марії, доньці гетьмана і кавалера Данила Павловича Апостола. І від них прийшов на світ святитель Христовий Іоасаф. Народився 1705 року, вересня 8 дня, названий Іоакимом. Дитячі роки минули в Прилуках, Замісті, Лапинцях, Густині. На 8-му році відправлений батьками до Києва для вивчення словесних наук. Після від'їзду сина до Києва, батько сидів на призьбі свого будинку і думав, як би сина зробити своїм намісником, а точніше — полковником Прилуцького полку. Зайнятий своїми думками, він при самому заході сонця побачив за горизонтом у повітрі Матір Божу, а біля її ніг — свого сина Іоакима, який стояв на колінцях і молився. Раптом почув голос Богоматері, яка сказала Іоакиму: "Довлеет мне молитва твоя", і в той час з висоти злетів Ангел і одягнув архієрейською мантиєю Іоакима. Андрій Дмитрович, який втішав себе тим, що син його буде полковником, але йому привиділось, що його мрії не збудуться, і він до того впав у забуття, що дерзнув сказати: "А нам, батькам, Пречиста Богоматір, що?". Андрій Дмитрович швидко зайшов у будинок, щоб розповісти жінці, що він бачив. Але побачене він раптом забув і згадав лише тоді, коли наприкінці життя свого побачив сина — святителя Іоасафа. На 11-му році свого життя Богообразним отроком прийнято бажання залишити світське життя і по-

датися в монашество, яке було втілене в життя в 16-річному віці. Тільки у віці 18-ти років про своє монашеське життя Іоаким відкрив правду своїм батькам. Батьки були проти цього, бо ніхто з їхнього роду ніколи не були монахами. Не одержавши дозволу від батьків, Іоаким, не закінчивши навчання, повернувся до Києва, прибувши до Київського Межигірського монастиря, в якому перебував цілий рік під спокуютою, яку повинен пройти кожний бажаючий бути монахом для випробування, чи справді за ширим бажанням хоче нести монашеські подвиги. Він побоювався, що батьки можуть дізнатися і тоді заберуть його з монастиря. Свого слугу Іоаким залишив у Києві, аби той отримував листи від батьків і відвозив до монастиря. А відповіді були начебто писані з Києва.

Це тривало цілий рік, по закінченню якого цей подвижник був пострижений у монашество.

У Печерському монастирському храмі святих отців Онуфрія Великого і Петра Афонського, від ієросхимонаха Феодора, на 20-му році життя з ім'ям Іларіона прийняв монашеський постриг. Слуга прибув до його батьків і сказав, що їхній син вже не Іоаким, а Іларіон, поступив у монашество, прохає батьківського благословення і прощення за те, що вчинив це без батьківського благословення. Батьки, після рясних сліз, вирішили не заважати благому ділу сина свого — благословили, доручили сина промислу Божому.

Проживши у Печерському монастирі два роки, Іларіон був покликаний до Київського братського монастиря, де відрікся від усіх мирських справ. Пострижений від ігумена цього монастиря і ректора Київської академії Іларіона Левицького, і листопада 21 дня був переіменований Іоасафом.

Київський архієпископ Варлаам Ванатович 1728 р., січня 6 дня підвищив Іоасафа в ієродиякони і призначив до Київської академії вчителем. Архієпископ Рафаїл Заборовський поставив Іоасафа на 30-му році його життя, після трьох років викладання в Академії екзаменатором. Також призначив ієромонахом і перевів у кафедральний Софійський дім. За кілька місяців по тому Іоасаф був направлений у духовну консисторію.

Через два роки Іоасаф стає ігуменом Лубенського Преображенського монастиря. Приїхавши до монастиря, він побачив, що ще в 1728 році впала соборна церква. Монастирські споруди були знищено пожежею, для підняття монастиря з руїн потрібно було багато коштів. У цій благородній справі допоміг генерал, принц Гессен-Гомбурзький, який стояв зі своїми військами в Лубнах.

Ігумен часто хворів. Про це він особисто писав у своїх щоденниках: "...серпня, 16 дня захворів, з хворобою боровся до січня 1738 року". Часті хвороби підточували здоров'я святи-теля, причиною хвороб були суворі пости, яких він суворо дотримувався. Тривалий час він не їв вареного. Незадовго перед своєю смертю Іоасаф казав своїй рідній сестрі, дружині полковника Квітки: "Сестричко, велика строгість мого життя не дає віку дожити". Будучи намісником Лубенського монастиря, Іоасаф якось побачив сон, якого він особисто описав 1740 р. вересня місяця, 27 дня: "Захворів я. Хвороба не відпускала мене до середини лютого 1741 року, під час хвороби бачив я Святителя Христового Афанасія, який у Мгарському монастирі ходив біля своєї раки в архієрейській одежі. Його я тримав під руку. Потім він знову ліг у раку. Я казав таке: «Святіший патріарх, я бажаю Вашій святості святковий Ваш день установити». На мої слова патріарх відповів: «Щоб про це писати в Священний Синод, потрібні чудеса його...». Він благословив мене і сказав: «Благословить Господь від Сіона, живущий в Єрусалимі»".

Будучи хворою людиною, Іоасаф поїхав до Москви і Петербурга для збору милості на Успенську церкву, що якраз будувалася. У Петербурзі він звернувся до імператриці Єлизавети Петрівни. В той же час за милістю приїхав ігумен Миколаївського монастиря. Імператриця пожалувала йому тисячу карбованців. Коли Іоасаф попросив милості на свій монастир, то царські люди сказали Єлизаветі Петрівні, що тисяча карбованців уже віддана на Миколаївський монастир. Тоді імператриця сказала: якщо на монастир Миколи Угодника видано тисячу, то на Спасов видати ще й дві тисячі гривень.

Проживши у Петербурзі і Москві понад півтора року, повернувся Іоасаф у свій монастир 1744 р., серпня, 16 дня.

Через два місяці прибув до Києва. Саме в той час там була імператриця Єлизавета Петрівна, яка сказала митрополиту Рафаїлу призначити ігумена Іоасафа в архімандрита. В 1744 р. вересня місяця, 14 дня сталася ця подія.

Повернувшись до Мгарського монастиря, Іоасаф провів підготовчі роботи для ремонту монастиря. Але 1744 р., листопада місяця, 4 дня по указу Святішого Синоду було сказано йому приїхати до Москви. 1745 року, грудня місяця, 24 дня Іоасафа призначено ігуменом Свято-Троїцької Сергієвої лаври (Лубенський Мгарський монастир залишався під його керівництвом). На превеликий для нас жаль, Іоасаф більше не продовжував свої щоденники, і тому подальше життя святиителя складено зі слів людей, які оточували його. У перших числах січня

1748 року помер Авгоній Чернявський, митрополит Белгородської єпархії.

Серед кандидатів на цю посаду був Іоасаф. Імператриця Єлизавета Петрівна свій вибір зупинила на його кандидатурі, поставивши на Белгородську єпархію й одночасно призначивши архімандрита Іоасафа в єпископи. У Петербурзі, в соборній Петропавловській церкві в присутності царя і цариці, рукоположений в єпископи Іоасаф від Новгородського архієпископа Амвросія Юскевича з архієреями, від народження свого на 43 році, і від вступу в монашество на 23 році. Прибув святий Іоасаф у свою єпархію 1748 року, серпня місяця, 6 дня і провів у кафедральному соборі літургію. З першого дня, будучи єпископом, до самої смерті святий Іоасаф прагнув підняти авторитет своєї єпархії. В той час священниками ставали випадкові люди, які, не маючи уявлення про своє призначення, були людьми грубими, безграмотними, не думали про спасіння душ, вели життя не богоугодне. Багато сил та здоров'я поклав святий Іоасаф, щоб очиститись від таких горе-священників. Ми бачимо, як старався святий Іоасаф навести порядок у своїй єпархії. Щоб по церквах служби проходили за правилами, він карав священників і церковних службовців за невиконання своїх обов'язків; про виведення забобонних явищ, які опутали не тільки прихожан, а й священство; він любив бідних, допомагав сиротам. Був великим ревнителем церкви, захищав і оберігав слово Христове. Одного разу святий Іоасаф зупинився на ніч в одного приходського священника. Йому не хотілося спати, і тому він перечитував різні папери, які знаходилися в кімнаті. На полиці між горшками знайшов папір, в якому знаходились Божественні Таємниці для хворих, які мали б зберігатися в церкві. Поклавши ці папери на стіл, святий Іоасаф всю ніч до самої заутрені провів у молитві. На ранок з'явився священник: хоч як той виправдовувався, хоч як просив про помилування, але незважаючи ні на що, був позбавлений сану.

При виїзді з міста Вольний, святий Іоасаф зупинився на ніч у полі. Уві сні побачив невелику церкву, на погості якої росло крислате й зелене дерево. До дерева підійшов дід і почав рубати його. Святий Іоасаф звернувся до діда: "Не рубай дерево". На що той відповів: "Дерево, яке не приносить плодів добра, кидається у вогонь". Прокинувшись, святий Іоасаф запитав людей: "Де недалеко є церква?" Така церква знаходилась за 3 версти, як сказали селяни. Іоасаф поїхав до тієї церкви. Вона була такою, як уві сні. Зайшов у середину, де побачив п'яного диякона. Після приїзду святиителя той диякон більше не читав у церкві.

Командир української дивізії граф Петро Семенович Салтиков стояв зі своєю дивізією в м. Харкові Белгородської єпархії. Граф вживав м'ясну страву в пісні дні. Іоасаф вказав графові, що він порушував церковні правила. Граф прийняв сказане як образу й відповів, що хоч він і живе в його єпархії, але владі його не підлягає. Святитель довів свою правоту, на що граф слізно просив пробачення. Святитель поважав істину і захищав її від сильних. Прикладом може бути генерал Богдан Іванович Пассен, що перебував під вартою в Белгороді. Святитель Іоасаф не виявив зацікавлення причинами його арешту, натомість подавав арештантові страви зі свого столу. Белгородський губернатор Петро Михайлович Салтиков був противником подібних акцій і висловлював своє невдоволення підтримкою державного ворога. Тоді святитель сказав губернатору: "Якби той був під арештом, він теж носив би йому страву". Губернатор був здивований такими словами святителя. Таке було управління єпархією Богом обраним святителем.

В останній рік свого життя Іоасаф вирішив приїхати до своїх батьків у м. Прилуки. Перед своїм від'їздом він дав вказівку прибудувати кам'яний склеп з правого боку кафедрального собору для усопших архієреїв. Батько Іоасафа — Андрій Дмитрович — проводив у той час своє життя на самоті, побудував у лісі невеликий будинок, залишив суєту мирського життя і жив богоугодно. Приїжджав у Прилуки тільки на великі свята.

Знаючи про приїзд єпископа Белгородського Іоасафа, він повернувся додому, щоб зустріти сина. Коли під'їхала карета з єпископом до батьківської домівки, його зустрічала вся родина. Андрій Дмитрович хотів віддати йому почесні як святителю Божому і разом з тим як батько — синові. При виході Іоасафа з карети, він удавано випустив свою ковчівку на землю, щоб уклонитись до землі синові, ніби піднімає її. Але Іоасаф розгадав батьків намір і сам у сльозах кинувся до його ніг і поспішив підняти батька з землі...

Батьки святителя Іоасафа мали свій будинок біля м. Прилуки у селі, яке називалося Чернявщина. У тому селі Київський архієрей дозволив побудувати церкву. Батьки Іоасафа зобов'язалися побудувати нову церкву за свій рахунок. Головний престол було добудовано й освячено, але приділ був недобудований. Іоасаф звернув увагу батьків на недобудований храм, який у такому вигляді стоїть багато років. Батьки дали слово добудувати. Будучи на церковній службі, святитель побачив, як священник відправляє проскомидію. Проскурки були не з білої муки,

а з чорної, до того ж неякісної випічки, що церковними правилами заборонялось. Він заборонив священнику продовжувати проскомидію і наказав служити часи, а одну з проскур взяв із собою. Вдома Іоасаф побачив поданий на стіл білий хліб. Преосвященник у жорсткій формі зауважив своїй матері та братовій дружині за такі неякісні проскурки.

Як бачимо, для Іоасафа не мало значення, рідня то, чи сторонні люди, якщо не дотримувались церковні правила. Він як палкий захисник церкви завжди старався виконувати заповіді святих отців і вимагав цього від інших.

Після від'їзду з Прилук святитель Іоасаф заїхав до Лубенської обителі, відслужив літургію в новій Преображенській церкві, уклонився святим мощам Константинопольського патріарха Афанасія і через кілька днів взяв напрямок до своєї єпархії. Прибувши в село Гайворонів в останні числа вересня, захворів. Будучи хворим, Іоасаф Белгородський віщував кожному, що їх очікує в житті. Так, намісникові своєму Стефану заборонив бути священником. Якщо не послухається, то захворіє на страшну хворобу і помре. Так і було насправді. Слuzі своєму Василеві Саурському сказав, що той буде дяконом, а священником не буде. Насправді так і сталось. Хвороба тривала протягом двох місяців, і в 1754 році, грудня 10 дня надвечір, о 5 годині помер великий Божий ревнитель і подвижник. Після своєї смерті святитель Іоасаф залишив близько 80 копійок. Зате він нам залишив величезний скарб — приклад того, як любити Бога, як дотримуватись заповідей Божих, як жити похристиянському, як любити одне одного.

Сьогодні в багатьох містах стоять церкви, які носять ім'я нашого святителя. В Києві будується нова церква з його ім'ям. Так що про життя святителя Іоасафа знають далеко за межами Прилук.

Лубенський архів (1739—1744 рр.)

Із 1000 документів, які збереглися в Мгарському монастирі, тільки 27 відповідали прямому призначенню — життя, робота Іоасафа Белгородського. В той час листи писали мало. Існувало тільки офіційне листування. Листи, писані Іоасафу батьком, не збереглися. Але, за свідченнями Квітки, першого біографа Святителя, Іоасаф листувався зі своїми батьками через свого довіреного слугу. Ці листи писані ним у перші роки його перебування в Мгарському монастирі, коли він ще був послушником. Але, на превеликий жаль, вони не збереглися.

Лист, написаний архієпископом Рафаїлом Заборовським до св. Іоасафа свідчить про добрі

стосунки між великими пастирями. Шкода, що в архіві зберігся тільки один лист.

Цікавий лист трапився мені від ієрея Назарія Давидова Іоасафу — ігуменові Мгарського монастиря від 17 січня 1740 р., в якому говорилось, що по селу Луце ходив мирянин Герасим (прізвище автору невідоме), просив милостині для проживання. Ночував у жителя села Григорія Лузаненка, а другого дня через свою хворобу просив Лузаненка відвезти його до свого господаря Дениса Сераченка. Лузаненко привіз хворого Герасима на санях до двору Дениса Сераченка, але там його не прийняли. Тоді Лузаненко, забувши страх Божий і християнську милість, скинув хворого на сніг. Бідолаха замерз у снігу. Начебто покійний у Пилипів піст говорив і таїнств Божих пригощався. Похований був за християнським звичаєм. У цій справі було допитано близько 10 чоловік. На листі резолюція св. Іоасафа: Грицька Лузаненка нещадно бити пугою в неділю перед церквою як учасника вбивства. Не допускати до Петрового посту, до Божественних таїнств. Таке вчинити з бабою Івгою. Якщо буде доведена вина Карпа і Мусія Пхаєнків, їх теж бити пугами... Для езекуції виділити монаха з монастиря, щоб бачив покарання безпрестанне.

Іоасаф став на захист бідного, знедоленого чоловіка. Як бачимо, це був один з багатьох випадків звірства, що трапляються в селянській масі. Байдужість до ближнього привела до смерті, відсутність жалості до людини, нікому непотрібної. До святого Володимира вбивство батьків, які через свою старість не могли працювати,

жорстокість до хворих дітей, було звичною і не переслідуваною справою, як принесення людей в жертву ідолам. Першими київськими мучениками були варяги Феодор та Іоан, принесені в жертву Перуну. Отже, думаю, мій сучасник згоден з резолюцією Іоасафа про покарання потенційних убивць.

Далі розглянемо лист сотника Гливського Афанасія Жуковського від 5 лютого 1740 року про дарування Мгарському монастиреві 1000 крб., в якому той писав: "Бачу велику бідність і старих монашеських будівель. Мгарському монастирю за те, що монахи моляться про спасіння моєї душі з доброї своєї волі дарую на реставрацію 1000 крб.". Подібний лист сотника Афанасія Жуковського свідчить нам про джерело походження монастирських багатств, там де вони збереглися.

Благодійники вказували у своїх листах про те, для яких цілей даруються кошти. В разі невиконання умов благодійник забирав свої пожертвування. Від монастиря вимагалось одне — молитися про спасіння душ благодійника. Ось чому всякий захват монастирського багатства повинен переслідуватись не тільки законом, а вважатися великим гріхом.

На закінчення хочу сказати, що велика спадщина Іоасафа Белгородського мало вивчена, потребує ретельного аналізу нашим сучасником.

Іоасаф учить нас любити Бога, церкву, виконувати заповіді святих отців, любити одне одного. Він є тією зіркою, яка вказує нам шлях до царства небесного.

Kurilenko M.

IOASAF BELGORODSKIY

The life and activity of outstanding Ukrainian clergyman, the graduate of Kyiv Mohyla academy IoasafBelgorodskiy is an acquirement of Ukrainian orthodox church history. But figuring out the facts of saintman life still provoke some interest of investigators. In the article given an analysis of life chronology not only on the base of Ioasaf dairy but also on the facts from Lubensk archive papers.